

УДК 271.4(477) – 725 «18/19» (092)

**ВНЕСОК ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО
СВЯЩЕНИКА ОМЕЛЯНА КОВЧА В ДУХОВНУ
СПАДЩИНУ УКРАЇНИ****THE CONTRIBUTION OF THE GREEK-CATHOLIC
PRIEST OMELYAN KOVCH IN THE SPIRITUAL
HERITAGE OF UKRAINE****Стасюк І. М.,**

кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри історії, музеєзнавства і культурної
спадщини, Національний університет «Львівська
політехніка» (Україна, Львів),
e-mail: ergo777@ukr.net,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4003-3670>

Конюхов С. В.,

кандидат історичних наук, асистент кафедри
історії, музеєзнавства і культурної спадщини,
Національний університет «Львівська
політехніка» (Україна, Львів),
e-mail: koniykhovs@ukr.net,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9908-5555>

Stasiuk I. M.,

Candidate of Historical Sciences, Associate
Professor, Associate Professor, Department of History,
Museology and Cultural Heritage, Lviv Polytechnic
National University, (Ukraine, Lviv),
e-mail: ergo777@ukr.net,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4003-3670>

Konyukhov S. V.,

Candidate of Historical Sciences, Assistant
Professor, Department of History, Museology and
Cultural Heritage, Lviv Polytechnic National University
(Ukraine, Lviv), e-mail: koniykhovs@ukr.net,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9908-5555>

Охарактеризовано внесок греко-католицького священика Омеляна Ковча в духовну спадщину України. Ця тема ще не достатньо мірою розкрита в сучасній історичній науковій думці, тому потребує подальших досліджень. Об'єктивне та виважене вивчення постаті цього греко-католицького священика важливе як з огляду на його заслуги в релігійно-духовній сфері, так і з точки зору введення в ширший науковий обіг імені цієї унікальної людини.

Обґрунтовується думка про отця Омеляна Ковча як носія високих християнських і людських чеснот, а найперше любові до Бога та допомоги ближньому. Розкриваються умови, в яких йому доводилося виконувати безпосередні священні обов'язки і виявляти християнське милосердя.

Наводяться конкретні факти персонального внеску отця Омеляна Ковча у збагачення духовної спадщини України. Стверджується теза про важливість продовження ним сімейної традиції священства не лише для професійного зростання, але й для подальшої національно-патріотичної діяльності, зокрема виконання функцій польового духівника Української галицької армії.

Висвітлюються погляди отця Омеляна Ковча щодо необхідності практичних кроків для покращення становища Української греко-католицької церкви. Показано його ставлення до проповіді як важливого елементу збереження віруючих в лоні рідної церкви та підняття її авторитету.

Висвітлюється сприйняття людьми різних національностей – українцями, поляками, євреями пастирської діяльності греко-католицького священика з Перемішля, показано також і його бачення своєї місії з надання допомоги потребуючим.

З'ясовується, заради чого отець Омелян Ковч пішов на смерть, назавжди увічнивши себе в людській пам'яті як духовний велетень та взірць справжнього християнина для усіх поколінь.

Ключові слова: отець, віруючі, душпастирська діяльність, духовна спадщина, Українська греко-католицька церква.

The article analyzed the contribution of Greek Catholic priest Omelyan Kovch to the spiritual heritage of Ukraine. This topic has not yet been sufficiently explored in the contemporary historical scientific thought, and therefore needs further research. The objective and careful study of the figure of this Greek Catholic priest is important both in terms of his religious and spiritual merit and in terms of the introduction into the wider scientific circulation of the name of this unique man.

The idea which was proclaimed by Omelyan Kovch as the bearer of high Christian and human virtues is justified, and above all the love of God and help to his neighbor. It reveals the conditions in which he had to perform direct priesthood duties and manifest Christian mercy.

The specific facts of priest Omelyan Kovch's personal contribution to the enrichment of Ukraine's spiritual heritage are outlined. The thesis about the importance of continuing the priesthood family tradition, not only for professional growth, but also for further national-patriotic activity as a chaplain of the Ukrainian Galician Army, is affirmed.

The review of Priest Omelyan Kovch's life shows us his practical steps to improve the situation of the Ukrainian Greek Catholic Church. His attitude to sermons as an important element of keeping believers in the bosom of the native church and raising its authority is highlighted.

The article shows us his vision of mission of helping the needy. The perception of people of different nationalities - Ukrainians, Poles, Jews of the pastoral activity of a Greek Catholic priest from Peremyshlyan, is also analyzed.

It turns out why Father Omelyan Kovch died and permanently immortalized himself in human memory as a spiritual giant and model of a true Christian for all generations.

Keywords: priest, believers, pastoral activity, spiritual heritage, Ukrainian Greek Catholic Church.

Постановка проблеми. З часу проголошення незалежності України, коли відкрилися нові перспективи дослідження чималих пластів української історії, до сьогодні, коли наука в основному позбулася радянських методологічних підходів до вивчення історичних процесів, пройшло вже достатньо багато часу. Зрозуміло, що за цей період проведено величезний обсяг дослідницької роботи: по-новому висвітлено цілі сторінки нашої історії, з забуття повернено чимало історичних постатей, щодо яких проведено об'єктивний та неупереджений аналіз їх діяльності. Серед тих, чие ім'я заслужено відновили – один з велетнів духу, греко-католицький священик Омелян Ковч, внесок якого в духовну спадщину України наше суспільство починає усвідомлювати належним чином лише зараз. Людину такого масштабу потрібно популяризувати не тільки у засобах масової інформації та релігійних інституціях. Сучасна історична наука має також долучитися до осмислення вагомості духовної спадщини отця Омеляна Ковча.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До проголошення незалежності дослідження внеску греко-католицького священика Омеляна Ковча в духовну спадщину України не проводилось. Офіційна радянська історична наука займалася зовсім іншими проблемами, де не було місця вивченню національним духовним постатям. Дещо краща ситуація склалася за кордоном, куди після Другої світової війни перебралися як діти отця Омеляна Ковча, так і його знайомі. Поступово стали з'являтися поодинокі спогади, які разом з іншими матеріалами, ретельно зібраними його родиною, насамперед дочкою Анною, стали основою виданої вже у 1994 р. в Канаді книги «За Божі правди і людські права». Публікація даної праці містила значний фактологічний матеріал й викликала зацікавлення

життєвим шляхом та діяльністю цієї непересічної духовної постаті, яке суттєво посилилось після присвоєння йому євреями звання «Праведник України», проголошення Папою Іваном Павлом II блаженным священномучеником й покровителем душпастирів УГКЦ. З'явилося чимало статей, здебільшого публіцистичного характеру, де робилися спроби висвітлити основні віхи життя й пастирської праці отця Омеляна Ковча. Науковий стиль та аналітика представлені були також, перш за все у дослідженнях В. Бірчака, В. В'ятровича, В. Біласа, І. Саківського, С. Литвина, Л. Зеліско, Ж. Ковби, В. Мацелюха та інших. Роботи названих авторів представляють собою або загальний опис життєдіяльності греко-католицького священника, або висвітлення окремих сторінок його біографії, або характеристику деяких релігійно-духовних сюжетів. І хоч вони дещо згадують про значення діяльності отця Омеляна Ковча в духовному контексті, все ж це не є основною лінією їх наукових розвідок. Певний виняток становить стаття Л. Зеліско «Омелян Ковч: життя й духовний подвиг», яка має на меті «розкрити красу й велич духовного світу о. Омеляна Ковча, його подвижницьку душпастирську діяльність як вияв благородства, людяності й милосердя в служінні цінностям християнства» [4, с. 5].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи відсутність наукових праць, провідною темою яких є дослідження внеску отця Омеляна Ковча в духовну спадщину України, виникає потреба заповнити цю прогалину української історичної науки.

Формування цілей статті. Духовна спадщина України – це не лише релігійні твори чи культові споруди, це також і люди, які своїм праведним християнським способом життя піднялися до вершин досконалості й стали визнаними духовними авторитетами. Тому духовна спадщина України й отець Омелян Ковч – нерозривно пов'язані між собою ланки одного цілого. В особі цього священнослужителя духовна спадщина України збагатилася постаттю не лише національного, але й світового масштабу. Отже, розкриття умов та обставин, в яких доводилось отцю Омеляну Ковчу здобувати авторитет і пошану серед віруючих, причому різних національностей, осмислення конкретних дій і вчинків з точки зору характеристики греко-католицького священника як подвижника християнської віри та високоморальної людини, висвітлення ролі і значення цього релігійного діяча в духовному контексті є вкрай важливим як з точки зору науки, так і практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще до недавнього часу постать отця Омеляна Ковча широкому колу української громадськості та за кордоном практично була невідома, за винятком його близької родини, також здебільшого віруючих Української греко-католицької церкви – літніх жителів Перемишлянщини, на території яких він проводив не лише релігійну, а загалом багатогранну діяльність впродовж двох десятиліть, та, очевидно, дослідників церковної історії. Це вже сьогодні, за майже три десятки незалежності України, про цю

унікальну людину стало відомо значно більше як на теренах нашої країни, так і далеко поза її межами. Та навіть при такому стані речей роботи щодо виваженого та неупередженого дослідження в цілому життєвого шляху чи окремих його аспектів, загалом результатів самовідданої праці цього греко-католицького священника цілком вистачає. І як влучно зауважив глава УГКЦ Святослав у передмові до науково-популярної роботи «Ковчег отця Ковча», яка побачила світ зовсім нещодавно – у 2017 р., «...навіть це видання не висвітлить усіх подробиць долі блаженного священномученика. Саме тому хотілося б, щоб праця над вивченням чину отця Ковча та історії про вершини й провалля його доби не зупинилася, а знову і знову продовжувалася...» [6, с. 4].

Справді, перед нами незвичайний священник, а людина, яка власним життєвим шляхом, сповненим кропіткою душпастирською діяльністю й багатьма непростими викликами та жорстокими випробуваннями, показала взірць високих християнських і людських чеснот, а найперше любові до Бога та допомоги ближньому. «У прояві милосердя та допомозі іншому, – скаже на урочистому зібранні в Українському Домі 23 червня 2011 р. заступник голови Комітету з вшанування пам'яті блаженного священномученика Омеляна Ковча І. Васюник, – він бачив невичерпне джерело внутрішніх сил та зміст християнського життя. У жорстокі часи отець Омелян Ковч прийняв у серце трагічну долю інших людей та зробив її змістом свого життя. Такою була його життєва пожертва, таким було його розуміння власної місії» [10].

Слід підкреслити, що допомагати нужденним, творити добро, виявляти християнське милосердя, старанно виконувати свої священні обов'язки отцю Омеляну Ковчу доводилось в умовах існування різних держав та, відповідно, частих змін влади – таких на його долю випало аж п'ять. Він народився, вчився й розпочав духовну працю у часи існування Австро-Угорщини, після розпаду якої в ході національно-визвольних змагань українців за ЗУНР ризикував своїм життям у складі Української галицької армії як військовий капелан, у міжвоєнний період ревно виконував обов'язки священнослужителя та будителя національної ідентичності на території Перемишлянщини в умовах польського панування, сміливо й відкрито обстоював права рідної церкви та її віруючих в часи безбожної радянської влади, зрештою, не зрадив людей та Бога в роки жорстокої німецької окупації [13].

Невтомна душпастирська праця отця Омеляна Ковча нерідко супроводжувалась величезними особистими випробуваннями – сильні небезпеки, в т.ч. смертельні не один раз підстерігали греко-католицького священника як у молоді роки, так і у зрілому віці. Декілька разів парох був полонений більшовиками та поляками з великою ймовірністю бути розстріляним – проте дивовижним чином рятувався, двічі захворів на страшну недугу – тиф і знову вижив, спроби енкаведистів шляхом підкупу місцевого населення чи звільнення нацистами євреїв від кари смерті не мали успіху – ніхто

з місцевих жителів не виказав місцезнаходження перемишлянського пароха [8, с. 95, 97; 5, с. 67-68]. Більше того, навіть коли шанований серед людей та церкви священник все ж таки потрапив до рук гестапо, він міг уникнути важких поневірянь та жорстоких випробувань, адже за нього клопотали не лише родичі, але й особисто митрополит УГКЦ Андрей Шептицький. Проте ні тогочасні, ні подальші прохання глави церкви, ні знуцання й тортури нацистів в тюрмі у Львові та у концтаборі Майданек не похитнули духу отця Омеляна Ковча, його глибокої віри в Бога та не змінили переконання у правильності обраного ним шляху служіння Всевишньому та людям за будь-яких обставин [5, с. 175].

Без сумніву, кожен віруючий Української греко-католицької церкви та українська нація в цілому мають пишатися отцем Омеляном Ковчем – сьогодні визнаним, як вже зазначалося, блаженним священномучеником та покровителем священників УГКЦ [1]. Адже цей скромний парох залишив нащадкам таку духовну спадщину, яку слід не лише ретельно вивчати й осмислювати, але й цілеспрямовано її пропагувати, та навіть керуватися нею у своєму повсякденному житті.

Цілком очевидно, що в особі отця Омеляна Ковча УГКЦ отримала переконливий приклад для наслідування у багатьох відношеннях. Обравши в молодості професію священнослужителя, він не тільки продовжив сімейну традицію передачі священства від покоління до покоління [9], але й тим самим наочно показав свою відданість національній релігії та церкві, готовність цілковито присвятити своє життя служінню Богові та людям. Про це недовозначно засвідчать його подальші дії.

Наочним свідченням розуміння своєї високої християнської місії та водночас великого почуття патріотизму стало виконання отцем Омеляном Ковчем душпастирських обов'язків під час національно-визвольних змагань на західноукраїнських землях. Польовий духівник Бережанського коша Української галицької армії проявив себе як надзвичайно діяльний та відважний парох, енергії якого вистачало і на щоденне служіння Божественної літургії, і на цілеспрямовану виховну й духовну підтримку українських воїнів. Демонструючи велику силу духу і свою мужню поведінку на лінії фронту греко-католицький священник з почуттям гумору казав: «Ви ж знаєте, панове, я свячений, а свяченого куля так легко не бере» [3, с. 11-12].

За будь-яких обставин – чи у воєнний час, чи в мирний період отець Омелян Ковч завжди відзначався ревним виконанням безпосередніх душпастирських обов'язків. Кропітка праця на духовній ниві на теренах Перемишляниці у міжвоєнні десятиліття та в перші роки Другої світової війни супроводжувалась розбудовою церков, відправленням Божественних літургій, катехизацією молоді, проведенням реколекцій, прощ, з'їздів, словом – різними заходами, спрямованими на задоволення духовного життя парафіян [12, с. 68-70].

Реалізація різноманітних релігійних ініціатив мала далекосяжні наслідки, оскільки отець Омелян Ковч не лише зумів завоювати велику пошану

та авторитет серед місцевого населення, але й став справжнім духовним батьком і провідником парафіян. В цьому контексті варто наголосити на ще одному вкрай важливому результаті – на призупиненні процесу окатоличення та латинізації вірян. Тим самим діяльний священник з м. Перемишляни зробив свій посильний внесок у зміцнення загальних позицій УГКЦ. Як це не дивно, навіть поляки бачили у ньому зразкового священнослужителя, на якого слід рівнятися їх римо-католицьким ксьондзам [9].

Попри цілковиту відданість справі служіння рідній духовній інституції отець Омелян Ковч чітко бачив негативні сторони її діяльності. Переконливим свідченням його критичного ставлення до існуючого тоді стану справ греко-католицької церкви й, водночас, намагання змінити цю ситуацію на краще стала написана ним 1932 р. книга з промовистою назвою «Чому наші від нас утікають?». Основна тема роздумів її автора – причини переходу греко-католиків в лоно Римо-католицької церкви та інших віросповідань. Практикуючий перемишлянський священник вважає їх набагато більш катастрофічними, ніж це може видатися на перший погляд, тому й акцентує свою увагу на них. Обряд у тодішньому вигляді та життєдіяльність й душпастирська праця духовенства – ось що турбує та не дає спокою отцю Омеляну Ковчу. Актуалізуючи різноманітні аспекти цих двох проблем він фактично подає рецепт усунення, чи принаймні ослаблення або ж нейтралізації чинників, які відштовхують українців від рідної віри, обряду та нації [7].

Зберегти віруючих в лоні національної церкви та підняти рівень її авторитету можна, на думку отця Омеляна Ковча, серед іншого й «живими проповідями». «Проповідь зацікавить дійсно тоді, коли буде «жива». А живою вона буде тоді, коли проповідник зачіпить за актуальні справи», - не тільки навчав перемишлянський парох [7]. За свідченнями сучасників, проповіді отця Омеляна Ковча викликали підвищений інтерес серед віруючих, адже власне відзначалися своєю актуальністю й зрозумілістю [6, с. 52]. Очевидно, за високий рівень професіоналізму й ораторського мистецтва пароха Перемишляни часто запрошували виголошувати проповіді до різних населених пунктів, зокрема до славетного Унева. Зрештою, саме проповідницька діяльність стала чи не однією з основних причин цькування та арештів отця Омеляна Ковча в період польського панування [1]. Бо «якраз у тих проповідях у своїй та околичних церквах з нагоди празників находив нарід велику духовну підтримку й розраду в часі польського гнету» [5, с. 163].

Велич отця Омеляна Ковча полягає, звісно, не лише у щирій і виразній проповідницькій діяльності. Його пастирська праця супроводжувалась дуже часто патріотичним елементом. Чого варт лише організація у 1940 р. – у часи вже безбожної радянської влади з її антицерковною пропагандою й політикою – величного походу на місцеву річку під час святкування Йорданського водохрещтя. Такі релігійні процесії мали місце й раніше, але ця запам'яталася

людям як мінімум двома «крамольними» речами: жовто-блакитними стрічками на величезному хресті з льоду та сильною патріотичною промовою, у якій висловлювалась тверда віра у постання з Божою допомогою вільної України [8, с. 97].

Перемишлянського греко-католицького пароха поважали не лише українці, але й поляки та євреї, тобто представники різних національностей і віросповідань, які тоді проживали в місті та поза його межами. Величезний авторитет й глибоку пошану отець Омелян Ковч здобув завдяки своїм незліченним милосердним діям та справжній, а не позірній любові до ближнього. Унікальність цієї постаті в історії української церкви та народу полягає у практичній реалізації ним ідеї толерантності до людей інших етносів та віровчень, чого так бракувало його колегам по праці. За словами сучасного греко-католицького отця Стефана Батруха з м. Люблін (Польща) – ініціатора документального фільму про священика Омеляна Ковча перемишлянський парох «переміг у серці ненависть до інших людей. Він поконав у собі пристрасть до зла та прагнення відплатити за кривди тим, котрі завдали йому терпіння» [11].

Отець Омелян Ковч свідчить, що ні життєві негаразди, ні жорстокі випробування не здатні зламати волі та духу справжнього християнина, тим паче душпастиря. «Ми маємо на цій землі певне призначення, – твердив він. – Я священик. Я маю виконати мої обов'язки. Я вибрав бути священиком – ніхто не змушував стати слугою нашого Господа Ісуса» [5, с. 144]. І справді, служіння Богові та людям, незалежно від їх етнічної та релігійної приналежності, пронизує весь життєвий шлях й багатогранну діяльність отця Омеляна Ковча. Навіть у неймовірно важких умовах перебування у німецькому концтаборі «Майданек» в роки Другої світової війни, де смерть очікувала на ув'язнених будь-якої миті, його глибока віра в Бога залишалась непохитною, а душпастирська праця й опіка людей – безкорисливою та повсякденною. Неодноразові намагання родини й особисто Митрополита Андрея Шептицького визволити з ув'язнення завершилися невдачею, оскільки отець Омелян Ковч прийняв для себе рішення залишитись у цьому пеклі на землі, вважаючи своє перебування тут справжнім благословенням Господнім. «Дякую Богові тисячу разів на день, що він послав мене сюди, – писав парох рідним. – Я не прошу Його про нічого більше» [3, с. 42-43].

Прийнявши мученицьку смерть за віру Христову та спасіння людських душ греко-католицький священик Омелян Ковч здійснив геройський вчинок, який назавжди увічнив його в пам'яті вдячних нащадків та пантеоні святих людей. Внесок цієї непересічної особи в духовну спадщину України, мабуть, ще не до кінця належним чином оцінений: він став не лише духовним велетнем і взірцем справжнього християнина для усіх поколінь, але й гідним представником нашого народу у загальносвітовому просторі. Як влучно та лаконічно зауважив Святослав – чинний глава УГКЦ «Омелян Ковч – це наше українське послання світові» [6, с. 5].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Хоч сьогодні постать отця Омеляна Ковча вже є більш відомою як в Україні, так і поза її межами, це зовсім не означає, що дослідження його життєдіяльності більше не потрібне. Навпаки, дослідницьку роботу слід і надалі продовжувати.

Отець Омелян Ковч сумлінно виконував свої безпосередні обов'язки та допомагав потребуючим, яка б держава чи влада не існувала. При цьому на його долю випали величезні особисті випробування, в тому числі й смертельні, як в молодому віці, так і в зрілі роки. Однак вони не похитнули його глибокої віри в Бога та готовності допомоги людям.

Він свідомо обрав професію священнослужителя, підтримавши таким чином родинну традицію та національну церкву, якій вірно служив. Його активна душпастирська діяльність, невід'ємною складовою якої був патріотичний елемент, зумовила навернення частини полонізованих віруючих в лоно УГКЦ. Водночас отець Омелян Ковч конструктивно критикував недоліки рідної церкви, пропонуючи дієві кроки для покращення ситуації.

Важкою працею здобув величезний авторитет і пошану серед людей різних національностей, ставши для них духовним батьком. Показав унікальний приклад християнської любові й толерантності щодо людей, від яких зазнавав кривд чи жорстоких тортур.

Чітко розумів своє призначення на землі, був послідовним й твердим у своїх переконаннях, та прийняв мученицьку смерть за віру Христову і спасіння людських душ, тим самим показавши гідний приклад для наслідування прийдешнім поколінням. Його внесок у духовну спадщину України є неоціненний.

Перспективи подальших досліджень очевидні, насамперед в науковому плані. Проведене авторами дослідження не може вважатися повним та вичерпним, це лише спроба актуалізувати дану проблематику. Доводиться констатувати, що на сьогодні все ще немає солідної наукової монографії, де був би відповідний розділ. А видані публікації здебільшого публіцистичного характеру, часто без архівних джерел.

Список використаних джерел

1. Білас В. 2010. *Омелян Ковч – священик концтабору Майданек*. Доступно: <<http://www.istpravda.com.ua/columns/2010/12/21/10204/>>. [21 Грудень 2010].
2. Бриндак, І. 2014. *Патріотичний елемент у пастирській праці блаженного Омеляна Ковча*. Доступно: <<http://dds.edu.ua/en/publications/publications/miscellaneous/1306-elemento-patriottico-nel-lavoro-pastorale-del-beato-omelian-kovch.html>>. [26 Травень 2014].
3. Дорош Н. 2017, *Омелян Ковч*, Свічадо, Львів.
4. Зеліско Л. 2014, 'Омелян Ковч: життя й духовний подвиг', *Карпати: людина, етнос, цивілізація*, вип. 5, с. 308-312.
5. Ковч-Баран А. М., 1994, *За Божі правди і людські права: збірник на пошану Еміліяна Ковча*, Саскатун.
6. *Ковчег отця Ковча* 2017, Київ.
7. Ковч Е. 2013, *Чому наші від нас утікають?* Доступно: <http://oranta.org/index.php?option=com_

content&view=article&id=1260:o-emilian-kovch-chomu-nashi-vid-nas-utikajut&catid=30:hrystyjanske-vchenniacat&Itemid=37>. [17 Червень 2013].

8. Литвин С. 2012, 'Парох Майданека – отець Омелян Ковч', *Воєнна історія*, №3(63), с. 94-100.

9. Мацелюх В. 2012, *Блаженний отець Омелян Ковч*. Доступно: <<http://www.vox-populi.com.ua/rubriki/istoria/represii-proti-cerkvi/blazennijotecmelankovcavtormacelu-hvasil>>. [3 Квітень 2012].

10. You Tube 2011, *Омелян Ковч. Український Дім*. Київ. 23.06.2011. Доступно: <<https://www.youtube.com/watch?v=STHp4P8ApSc>>. [3 Липень 2011].

11. You Tube 2019, *Парох Майданека. Омелян Ковч - блаженний священномученик*. Доступно: <<https://www.youtube.com/watch?v=MA16f9TYx0w>>. [16 Серпень 2019].

12. Стасюк І. М., Гнідик ІІ. 2018, 'Душпастирська діяльність отця Омеляна Ковча на території Перемишлянщини у 20-х – на початку 40-х рр. ХХ ст.', *«Гілея: науковий вісник»*: Збірник наукових праць. – Випуск 139 (№12) Ч.1. Історичні науки, с.66-72.

13. Трачук Т. 2019, 'Омелян Ковч: непохитна віра священика', *Нова доба*, 6(616) Лютий, с.5, 7(617) Лютий, с.5, 8(618) Лютий, с.5.

References

1. Bilas V. 2010. Omelian Kovch – sviashchenyk kontstaboru Maidanek. Dostupno: <<http://www.istpravda.com.ua/columns/2010/12/21/10204/>>. [21 Hruden 2010].

2. Bryndak I. 2014, Patriotychnyi element u pastyrskii pratsi blazhennoho Omeliana Kovcha. Dostupno: <<http://dds.edu.ua/en/publications/publications/miscellaneous/1306-elemento-patriottico-nel-lavoro-pastorale-del-beato-omelian-kovch.html>>. [26 Traven 2014].

3. Dorosh N. 2017, Omelian Kovch, Svichado, Lviv.

4. Zelisko L. 2014, 'Omelian Kovch: zhyttia y dukhovnyi podvyh, Karpaty: liudyna, etnos, tsyvilizatsiia, vyp. 5, s. 308-312.

5. Kovch-Baran A. M., 1994, *Za Bozhi pravdy i liudski prava: zbirnyk na poshanu Emiliiana Kovcha*, Saskatun.

6. Kovchek ottsia Kovcha 2017, Kyiv.

7. Kovch E. 2013, Chomu nashi vid nas utikaiut? Dostupno: <http://oranta.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1260:o-emilian-kovch-chomu-nashi-vid-nas-utikajut&catid=30:hrystyjanske-vchenniacat&Itemid=37>. [17 Cherven 2013].

8. Lytvyn S. 2012, 'Parokh Maidaneka – otets Omelian Kovch, Voenna istoriia, №3(63), c. 94-100.

9. Matseliukh V. 2012, Blazhennyi otets Omelian Kovch. Dostupno: <<http://www.vox-populi.com.ua/rubriki/istoria/represii-proti-cerkvi/blazennijotecmelankovcavtormacelu-hvasil>>. [3 Kviten 2012].

10. You Tube 2011, Omelian Kovch. Ukrainyskyi Dim. Kyiv. 23.06.2011. Dostupno: <<https://www.youtube.com/watch?v=STHp4P8ApSc>>. [3 Lypen 2011].

11. You Tube 2019, Parokh Maidaneka. Omelian Kovch - blazhennyi sviashchenomuchenyk. Dostupno: <<https://www.youtube.com/watch?v=MA16f9TYx0w>>. [16 Serpen 2019].

12. Stasiuk I. M., Hnidyk II. 2018, Dushpastyrska dialnist ottsia Omeliana Kovcha na terytorii Peremyslianshchyny u 20-kh – na pochatku 40-kh rr. KhKh st., «Hileia: naukovyi visnyk»: Zbirnyk naukovykh prats. – Vypusk 139 (№12) Ch.1. Istorychni nauky, s.66-72.

13. Trachuk T. 2019, 'Omelian Kovch: nepokhytna vira sviashchenyka, Nova doba, 6(616) Liutyi, s.5, 7(617) Liutyi, s.5, 8(618) Liutyi, s.5.